

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

# **ГРЕЦЬКИЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР**

**КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ**

**За загальною редакцією  
Юлії Лабецької**

**Маріуполь  
МДУ  
2021**

### 3.6 РЕЛІГІЙНИЙ КОНЦЕПТ БОГ/ΘΕΟΣ/GOD В НОВОГРЕЦЬКИХ, АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

Багато досліджень присвячено аналізу релігійних концептів російської, української, англійської мов. Релігійні концепти відображають шанобливе ставлення до своєї віри, прагнення людини удосконалитися та наблизитися до духовного. Ставлення народу до святого відображається у прислів'ях (пареміях), які передаються із покоління у покоління. Тому постає необхідність у дослідженні релігійних концептів-понять в пареміях новогрецької, англійської та української мов з метою виявлення спільних та відмінних рис культури у цих трьох мовах. Отже, слід проаналізувати релігійні концепти у новогрецьких, англійських та українських пареміях, визначивши прагматику вживання релігійних концептів у пареміях, проаналізувавши семантичне значення концептів та порівнявши на прикладі трьох мов функції релігійних концептів.

Теоретичною базою нашої розвідки є праці таких дослідників: В. Карасика, Ю. Степанова, Н. Турсиду та О. Кубрякової, Ю. Апресян, Н. Арутюнкової, Г. Брутян, Л. Вайсгербера, А. Вежбицької, І. Голубовської, Ю. Караулова, І. Левонтіної, В. Маслової, Н. Сукаленко. Під час пошуку релігійних термінів ми використовували праці Л. Караянакі, Г. Ексарху, С. Тлупа, А. Жовковського. При аналізі концептів було використано словники Г. Бабіньотіса, А. Іоаннідіса, Дж. Сімсона, та Г. Аперсона.

При дослідженні релігійних концептів в новогрецьких пареміях були виділені такі відповідники на позначення концептів: Бог – *ο Θεός, ο Κύριος*; ангел – *ο άγγελος*; священник – *ο παπάς, ο καλόγερος, ο μοναχός (монах)*; чорт – *ο διάβολος, ο διάουλος, ο δαίμονας*; церква – *η εκκλησία, ο ναός*; рай – *ο παράδεισος*; пекло – *ο άδης, η κόλαση*; Великдень – *το Πάσχα, η Λαμπρή*; віра – *η πίστη*; правда – *η αλήθεια*; доля – *η μοίρα*; душа – *η ψυχή* (у деяких випадках – *η καρδιά*); гріх – *η αμαρτία*; молитва – *η προσευχή*. Встановлено, що концепти на позначення учасників релігійного дискурсу зустрічаються набагато частіше, ніж концепти на позначення стратегій.

Серед релігійних концептів в англійській мові були визначені наступні: на позначення Бога – *God (Got), Lord, Father*; на позначення диявола – *Devil*; священників – *priest, clerk, parson*; раю – *Paradise, Heaven*; пекла – *Hell*. Концепт *Easter* (Великдень) в англійських прислів'ях вживається рідко, тому що в англійських реаліях Пасха не входить до видатних релігійних свят. Віра передається як *faith* та *belief*. Дуже часто в англійських пареміях простежується концепт надії – *hope* та долі – *fate*.

В українській культурі, яка бере свій початок із православної віри, багато концептів пов'язані з непохитною вірою в Бога, який може передаватися через концепти *Творець, Всевишній, Вседержитель, Господь, Владика, Цар*. В протилежність Богу – початок усього недоброго, ворог та спокусник – це *Диявол, чорт, демон, сатана, біс*. Священник передається через концепти *поп, монах*; віра, правда і доля – постійні та незмінні поняття, що виокремлюються з усіх інших, бо християнські чесноти – взірць культури та моралі.

Концепт «Бог» є базовим культурним концептом, на основі якого сформувалася свідомість людини. У розумінні християнина Бог – це щось непізнане, таємниче, що вбирає в себе уявлення про душу, вічне життя, доброту, відкритість, щирість. Давньогрецьке поняття Єдиного передбачало уявлення про духовну реальність, відкриття якої було справжнім інтелектуальним подвигом [11, с. 10].

При дослідженні концептів у новогрецьких пареміях, ми виділили основні компоненти, що представляють семантичну модель концепту «Бог» в мовній картині світу. Це такі компоненти, як:

1) Всевидючий керівник світу: *Ένας Θεός ξέρει (тільки богу відомо); Θεού θέλοντος και καιρού επιτρέποντος (за Божим хотінням, за дозволом часу); Ο άνθρωπος ότι μπορεί κι ο Θεός ότι θέλει (Людина робить те, що може, а Бог те, що хоче) [65]; Ο άνθρωπος σχεδιάζει μα ο Θεός εξουσιάζει [67] (Людина планує, а Бог керує); [63, с. 16];*

2) «Деміург»: *Ο Θεός έφκιασε τον κόσμο κι είπε: 'Οπόχει μυαλό ας πορεύεται (Бог створив світ і сказав: «той, у кого є розум, нехай продовжить свій шлях») [63]; Ηλιος και βροχή του Θεού η ευχή (Сонце та дощ – усе Бог дає); Ο Θεός βλέπει βουνά και ρίχνει χιόνι [65] (Бог гори споглядає і снігом їх накриває);*

3) Всемогутність: *Ο,τι στους ανθρώπους είναι αδύνατον, στο Θεό είναι δυνατόν (для Бога небог допомагає, а нічого неможливого) Ο καθένας για λόγου του κι ο Θεός για όλους (Кожен сам для себе, а Бог – для усіх);*

4) Справедливий суддя: *Μωραίνει Κύριος ον βουλέται απολέσαι (кого Бог покарати хоче, тому відбирає розум); Που γραψ' ο Θεός ξεβράκωτο, ποτέ βρακί δε βάζει [63] (Коли Бог не дав одягу, одягненим не будеш); Ο Θεός μπορεί να αρχει, μα δε λησμονεί (Розплати не минути) [66, с. 242];*

5) Допомога: *Ο Θεός έρχεται κοντά μας, όταν πια δεν το περιμένουμε (Бог приходить нам на допомогу, коли ми зовсім не очікуємо); Αγαπά ο Θεός τον κλέφτη, μ' αγαπάει και το νοικοκύρη [67] (Бог любить злодія, але й господаря теж любить); ο Θεός να βάλει το χέρι του (Бог в поміч); Οντες θέλει να χαλάσει ο Θεός το μέρμυκα, του βάνει φτερά και πετάει [65] (Коли Бог хоче погубити мурашку, він дає їй крила, щоб літати).*

При дослідженні паремій помітне зрівняння людських якостей із Божими та приписування Богу людських рис, а інколи і вад характеру: *Σφάλμα γιατρού, πενιά Θεού (Помилка лікаря – божий вирок); Δώρα και θεούς έπεισαν (Дари і богів засліплюють); Και τα ρούχα δίνει ο Θεός και την κρωότη (Бог дає одяг та посилав холод); Το πολύ το κυρ' έλέησον, το βαριέται κι ο Θεός (Від постійних молитв нудно навіть Богові) [66, с. 325]; Δεν ξέρει ο Θεός ψέματα (Бог не знає брехні); Ανάγκα και οι θεοί πείθονται (Вижене голод на холод; досл. і боги терплять скруту).*

Інколи можна зустріти приклади з дещо іронічним вживанням концепту «Бог», що показує зневіру та розчарування в релігії та служителях церкви, через яких відбувається знайомство мирян із Богом: *Ο Θεός δε γκρεμίζει τα σπίτια των ανθρώπων, περί χαλάει τα μυαλά τους και τα γκρεμίζουν μονάχοι τους (Бог не руйнує будинки людей – він зводить з розуму – і люди сами руйнують будинки); Νηστεύει ο δούλος του Θεού, γιατί ψωμί δεν έχει (Поститься раб божий, бо хліба не має) [67]; Τα χείλη σου και στον θεού τ'αντί (твої слова та Богу у вуха).* Були знайдені

прислів'я, у яких Бог виступає як сила, що дає не тільки добрі якості, а й дарує злі: *To stávio kai tē bíā o Theós ta`dōse* (бог дав силу та насилля); *O Theós állovs éplassē kai állovs éklasses* (Одним бог допомагає, інших сльозами поливає).

Англійська культура представляє Бога в іншому світі. В концепті «God» об'єктивуються уявлення про святого духа, про Всевишню реальну істоту, творця. Він має владу над природою і людськими долями, він може карати і прощати: *God tempers the wind to the shorn lamb* (Бог накладає хрест по силах); *God is just, and time suppresses time* (Бог справедливий скрізь час та простір); Бог всемогутній, бачить усюди, абсолютна істота: *God has many names though he is only one being* (У Бога багато імен, пори це, він один); *Every man for himself, and God for us all* (Людина сама для себе, а Бог дня нас усіх) [58]. Йому притаманні мудрість і справедливість, доброта, любов до правди, постійність та сталість: *Father and mother are kind, but God is kinder* (Батько й мати добрі, а Бог ще добріший); *God sees the truth* (Бог бачить правду). Будучи істотою, здатною мислити, відчувати і говорити, він взаємодіє з людиною, для якої є рятівником і дарувальником, захисником і помічником: *God is our fortress* (Бог – наша фортеця); *The Lord is my shepherd* (Господь – мій пастух); *All things are possible with God* (Все можливе з Богом).

Носіям лінгвокультури він бачиться об'єктом поклоніння і, разом з тим, виступає об'єктом глузувань, істотою, що вселяє страх: *God looks to clean hands, not to full ones* (Бог шукає чесні руки, але не для того, щоб їх наповнити); *God helps them who help themselves* (на Бога сподівайся, а сам не зивай); *The mills of God grind slowly* (Бог правду бачить, але не скоро скаже); *Trust in God, but tie your camel* (Довіряй Богу, але прив'яжи свого верблюда) [58].

В аналізі стійких виразів з концептом «God» виявлено такі ознаки:

1. Деміург: *In the beginning God created the heaven and the earth* (Спочатку Бог створив небо і землю);

2. Справедливий каратель: *God gave, God took back* (Бог дав – Бог узяв); *When God prepares evil for a man, he first damages his mind* – (Коли Бог готує зло для людини, він спочатку завдає шкоди її розуму); *Against God's wrath no castle is thunder proof* (Божого суду не минеш); *God strikes with his finger, and not with all his arms* (Бог вдаряє пальцем, а не всіма руками);

3. Милосердний та великодушний: *He who forgives others, God forgives him* (Хто прощає інших, того прощає Бог) [61].

Англійці, носії протестантської культури вважають, що жодне трактування або вчення про Бога не здатне передати сутність віри та духовного прагнення людини на шляху духовного збагачення. Люди постійно намагаються приблизитися до Бога, що пояснюється пареміями: *The voice of the people is the voice of God* (Голос народу – Божий голос); *God made the country, and man made the town* (Бог створив країну, а людина збудувала місто). Окрім цього, Бог представляється об'єктом поклоніння і, разом з тим, виступає об'єктом ненависті, глузувань, істотою, яка вселяє страх. Можливості його обмежені, він смертний, несправедливий, помиляється, допускає і вершить зло.

Під час аналізу концепту «Бог» в українських прислів'ях ми виділили такі фрейми:

1) Фрейм «Милосердя» (особистість, істота). Символізація певних властивостей, якостей і вчинків Бога показує, що Бог асоціюється відповідно з добром, удачею, порятунком, свободою, долею, надією: *Кого Бог любить, Того не загубить; Бог до людей як батько до дітей; Ворог хоче голову зняти, а Бог і волосини не дає; Бог не без милості, козак не без долі.*

2) Фрейм «Всемогутність». Всемогутність Бога виражається через погрози та покарання, а також націлювання людей до послухання та дотримання моральних настанов: *Бога не гніви, а чорта не дразни; Перед Богом усі рівні; Що від Бога суджене, те від людей нерозлучене; Чоловік міркує, а Бог керує; Бог має драбину і вгору і в долину; З богом контракту не підпишеш; З богом жарти короткі; Без Бога ані до порога; Без Божої волі і волос з голови не впаде; Як Бог допустить, то й суха верба розпусть; Усі під Богом ходимо; У кого є страх, у тому є Бог.*

3) Фрейм «Допомога». Віра в Бога розкривається через довіру, впевненість та сподівання. Завжди є надія на порятунок, на допомогу, яка буде надана в необхідну годину: *Як дасть Бог день то дасть пташкам поживу; Бог тобі pomoже, як будеш робити, небоже; Дав бог роток, дасть і кусок; Бог відкладає, але не забуває; Бог дасть долю і в чистім полі; Кому Бог допоможе, той усю трудність переможе; Хто з Богом, Бог з ним; Як ми Богові, так Бог нам; З Богом підеши - добрий шлях знайдеш*

4) Фрейм «Творець». Концепт «Бог» містить уявлення про надприродну істоту, що володіє всіма довершеними якостями: Безсмертний, Всемогутній, Добрий. З ним пов'язане розуміння початку всього в світі, в тому числі походження людини: *Кого Бог сотворить, того не уморить; Якого мене Бог сотворив, такого й має.*

Також було помічено, що поряд з прислів'ями, що відображають сприйняття Бога як абсолютної досконалості, що творить добро, можна виділити ряд прислів'їв, в яких Бог аж ніяк не постає істотою, яка керує життям, навпаки, простежується тенденція, що «Людина сама творець своєї долі»: *Як сам не зробиш, то й Бог не pomoже; Бога взивай, не взивай, а руки прикладай; Бога проси, а сам роби; Богу молися, а до берега гребися; В бога надія, коли хліб у торбі; На бога надійся, а сам не плошай; На бога надія і на кума Матвія.*

В окрему групу можна об'єднати прислів'я, в яких відображено іронічне, подекуди глузливе ставлення до Бога і церкви: *Кого бог хоче скарати, тому розум відбере; Не піймав бога за бороду, не знаси, що тобі буде; Обіцяв бог дати, але казав ждати; Сотворив бог — та й сім день після того сміявся; Який бог змочив, такий і висушить; Коли Бог розуму не дав, так руками не розмірковуй; Щоб і чорта не гнівити, і богу молитись; Бога нема дома, а святі роблять, що самі хочуть.*

Отже, можемо зазначити, що важливими й актуалізованими ознаками концепту «Бог» є: «всемогутня істота», «істота, владна над людськими долями» і «об'єкт поклоніння». Проаналізувавши релігійні концепти у новогрецьких, англійських та українських пареміях, можна зробити висновок, що найчастіше зустрічається концепт «Бог» як Творець, духовна сила добра, Батько, охорона, допомога та всеохоплююча влада. В релігійній концептосфері Бог – це перш за

все справедливе та добре начало, що несе світло і святість, безгрішне життя. Він бачиться людям помічником та охоронцем, надійним захисником та досконалим Творцем. Аспекти, у яких Бог відображається як каратель, насмішник та дарувальник поганих якостей зустрічаються набагато рідше та становлять більш винятки, ніж правила. Предметом подальших досліджень можуть бути інші релігійні концепти, такі, як «віра», «доля», «священик», «диявол» тощо.